

Stjepan Horvat

MI IZBJEGLICE

Razmatranja o suvremenoj hrvatskoj problematici
iz perspektive izbjegličkog logora

Stjepan Horvat

MI IZBJEGLICE

Razmatranja o suvremenoj
hrvatskoj problematici iz perspektive
izbjegličkog logora

Stjepan Horvat
MI IZBJEGLICE.
Razmatranja o suvremenoj hrvatskoj problematici
iz perspektive izbjegličkog logora

BIBLIOTEKA HRVATSKA POVJESNICA
Monografije i studije; III/100

Nakladnik:
Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Za nakladnika:
dr. sc. Gordan Ravančić

Recenzenti:
dr. sc. Martina Grahek Ravančić
dr. sc. Mario Jareb

Lektura:
Gordana Malnar

Izrada kazala:
Martina Štivojević, prof.

Grafička priprema i tisak:
Sveučilišna tiskara, d.o.o.

Naklada
300 primjeraka

ISBN 978-953-8335-32-7

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem ...

Ova knjiga je tiskana uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja RH.

Slika na naslovnici: Stjepan Horvat (naprijed) i Karlo Mirth (u pozadini) u redu za hranu u logoru Fermo. Prethodno objavljeno u Karlo Mirth, *Život u emigraciji* (Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 106).

Stjepan Horvat

MI IZBJEGLICE

Razmatranja o suvremenoj
hrvatskoj problematici iz perspektive
izbjegličkog logora

Tekst priredili:
Slađana Josipović
Domagoj Tomas

Hrvatski institut za povijest
Zagreb, 2022.

SADRŽAJ

Predgovor	7
1. Od Srijemskih Karlovaca i obala Dunava do Buenos Airesa i obala La Plate: Stjepan Horvat (1895. – 1985.).....	9
2. Od logora Fermo do argentinskoga Vojnogeografskog instituta: Stjepan Horvat i intelektualna povijest hrvatskoga iseljeništva u razdoblju Hladnoga rata.....	17
3. Priređivačke napomene uz rukopis <i>Mi izbjeglice. Razmatranja o suvremenoj hrvatskoj problematici iz perspektive izbjegličkog logora</i>	33
4. Stjepan Horvat, <i>Mi izbjeglice. Razmatranja o suvremenoj hrvatskoj problematici iz perspektive izbjegličkog logora</i>	51
Nekoliko riječi kao predgovor.....	52
Mjesto uvoda Mi izbjeglice.....	54
Poglavlje I. Polažem obračun.....	66
Poglavlje II. O odgovornosti.....	88
Poglavlje III. Veličina i bijeda ustaštva.....	104
O renegatima.....	119
O rasovima.....	123
Formalistički patriotizam.....	126
Poglavlje IV. Vođe, gdje vam je vojska.....	131
Sud povijesti.....	136
Bivše veličine.....	139
Poglavlje V. Naša propaganda.....	143
Poglavlje VI. Mi koljači.....	144
Ratni zločinci.....	151

Poglavlje VII.	Proklet da je sin, koji izdaje sramotu svoje majke	158
Poglavlje VIII.	Avet klerikalizma	160
	Službenici oltara i mantijaši	169
Poglavlje IX.	Rimski Hrvati	177
	I mi smo ljudi	185
Poglavlje X.	Tragični lik hrvatske majke	192
	Hrvatska žena heroj	194
Poglavlje XI.	Naša šuma	197
	Mi prorokujemo	200
	Mi političari	204
	Mi vojnici	209
	Naša publicistika	213
Poglavlje XII.	Uvijek suvremena	216
	San na buretu baruta	216
	Europa u smrtnim trzajima	216
Poglavlje XIII.	Sablast – Jugoslavija	217
Poglavlje XIV.	Nema povratka u staro stanje	232
Poglavlje XV.	Rim, London i Washington	237
Poglavlje XVI.	Čaša gorčine nije još puna	248
	Zar nije moguća sloga	254
	Ostaje hrvatski narod	259
	Preorani grobovi	262
	Još nekoliko riječi prije nego zatvorimo ovu knjigu	265
	Bilješke i sadržaj	267
5. Izvori i literatura		283
Izvori		283
Literatura		283
Sažetak		289
Summary		291
Kazalo osobnih imena		293
Bilješke o priređivačima		297

PREDGOVOR

Opsežan rukopis Stjepana Horvata pod naslovom *Mi izbjeglice. Razmatranja o suvremenoj hrvatskoj problematici iz perspektive izbjegličkog logora*, nastao u izbjegličkom logoru Fermo u Italiji 1946. – 1947., čuva se u Arhivu Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu. Onamo je dospio 1989. posredovanjem svećenika Dinka Krpana, koji je nakon Horvatove smrti rukopis dobio od njegove kćeri, uz ovlaštenje da s rukopisom može postupati „kako misli da je najpogodnije”.¹ S obzirom na sadržaj dopisa Ratka Perića, tadašnjega rektora Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu, Zvonimiru Šeparoviću, tadašnjem rektoru Sveučilišta u Zagrebu, u kojem je 1991. Sveučilištu u Zagrebu ponuđen povrat rektorskoga lanca, što je iste godine i realizirano, te dostava Horvatova rukopisa,² pretpostavili smo da se jedna njegova kopija nalazi u posjedu Rektorata Sveučilišta u Zagrebu, no na kraju ondje ipak nije pronađena.

Horvatom rukopis sastoji se od ukupno 360 stranica, od čega 346 otpada na glavni dio teksta, a preostalih 14 posvećeno je autorskim bilješkama i sadržaju. Uredno je posložen i primjereno strukturiran te se, uz predgovor i uvodni dio, sastoji od ukupno 16 tematski oblikovanih poglavlja, od kojih su dva (peto i dvanaesto) ostala nenapisana. Svako poglavlje u pravilu se sastoji od nekoliko potpoglavlja, u kojima autor nudi svoja razmatranja pojedinačnih fenomena unutar širega okvira zadana naslovom poglavlja.

Do sada su javnosti bili dostupni samo transkribirani fragmenti Horvatova rukopisa, koje je u svojem članku u časopisu Matice hrvatske *Kolo* objavio Trpimir Macan još 1994.,³ na temelju strojopisnoga prijepisa Marijana Rosenberga. Taj se prijepis razlikuje od izvornoga rukopisa, koji se čuva u Rimu, utoliko što ondje nedostaju naknadne Horvatove intervencije i bilješke, odnosno dodatak nastao 1971.⁴ U svojem popratnom članku Macan ističe da, čitajući Horvatova razmatranja i razmišljajući o njima, „uvijek

¹ Arhiv Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima (dalje: APHZSJ), Ostavština Stjepana Horvata, Izjava Dinka Krpana o rukopisu *Mi izbjeglice*, Rim, 3. listopada 1989.

² APHZSJ, Pismo Ratka Perića Zvonimiru Šeparoviću (R – 19/1991), Rim, 9. ožujka 1991.

³ Stjepan HORVAT, „Mi izbjeglice” (ulomci iz cjeline), *Kolo* 4 (152) (1994), br. 9-10: 919-936.

⁴ Trpimir MACAN, „Post scriptum uz rukopis Stjepana Horvata”, *Kolo* 4 (152) (1994), br. 9-10: 937.

treba imati na umu vrijeme i mjesto kada i gdje ih je pisao, njegovu dotadašnju djelatnost, njegove nazore, tadašnji obiteljski i osobni položaj, te silnu želju da bude objektivan i realan u okolnostima kada je to jedva bilo moguće”, zaključujući da bi se rukopis „imao objaviti kao dokument s potrebnim komentarom i instrumentarijem”.⁵ S Macanovom ocjenom o potrebi objave cjelovitoga Horvatova rukopisa složio se i Karlo Mirth,⁶ koji je Horvata osobno upoznao tijekom izbjeglištva u Italiji i kasnije ostao s njim u kontaktu.

Potaknuti njihovim opaskama te željom za primjerenim završetkom posla koji je Macan započeo, ali još više vlastitim procjenama o zanimljivosti sadržaja Horvatova rukopisa te njegovoj važnosti za nastanak budućih historiografskih studija koje će se odnositi na hrvatsku intelektualnu povijest prve polovine 20. st., posebice u razdoblju velikih prijelomnica 1941. i 1945. te njihovih posljedica na hrvatsku iseljeničku zbilju, odlučili smo njegov rukopis pripremiti za objavu, uz prateću historiografsku opremu.

Uz cjelovit transkribirani Horvatov rukopis smatramo potrebnim zainteresiranom čitatelju, kao dodatnu historiografsku opremu, ponuditi i uvodna poglavlja, u kojima ćemo iznijeti osnovne Horvatove biografske crtice, kontekstualizaciju njegove uloge, položaja i okolnosti nastanka djela u okviru intelektualne povijesti hrvatskoga iseljeničtva nakon Drugoga svjetskog rata te formiranja hladnoratovske blokovske podjele, kao i kraću analizu sadržaja njegova opsežnoga djela.

Horvatov položaj izbjeglice i logoraša okružena materijalnom bijedom i neimaštinom u vrijeme nastanka rukopisa u opreci je s ranijim položajem rektora te pratećim društvenim ugledom i egzistencijalnom sigurnošću koju je uživao, što se već na prvi pogled čini intrigantnim. Zanimljivo je i utvrditi u kojoj su mjeri i na kakav način takve nepovoljne materijalne i druge životne okolnosti, poput osobne obiteljske tragedije, utjecale na njegovo duhovno i mentalno stanje, što je moguće, izravno i neizravno, iščitati u njegovu rukopisu. Stoga smo se i tome odlučili posvetiti.

Ovom prilikom zahvaljujemo recenzentima Martini Grahek Ravančić i Mariju Jarebu na spremnosti za suradnju te svim iznesenim komentarima i savjetima tijekom nastanka ove knjige, kao i Hrvatskom institutu za povijest, koji je spremno prihvatio njezino izdavanje, uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.

Veliku zahvalnost dugujemo i Nicolásu Joséu (Nikici Josipu) Ivandiću, čijim smo posredovanjem došli do izvornoga rukopisa Stjepana Horvata.

⁵ *Isto*, 940.

⁶ Karlo MIRTH, *Život u emigraciji*, Zagreb, 2003., 104-105.